

A büntetőeljárás jog alkotmányos keretei különös tekintettel a fenntarthatóság elvének megjelenésére

I. Bevezető gondolatok

A fenntarthatóság és a büntetőeljárás olyan fogalmak, amelyek első hallásra egymástól igencsak távol állónak tűnnek. Ennek ellenére mégis van egy olyan mezsgye a kettő között, amely mentén összekapcsolhatók egymással. Jelen tanulmányban ennek bemutatására törekszem.

A tanulmány első szerkezeti egységében a fenntarthatóság fogalmára alkotott definíciókból mutatok be néhányat. A második részben a fenntarthatóság alkotmányjogi kereteit vázolom fel. Ebben a szakaszban az Alaptörvény azon rendelkezéseit veszem sorra, ahol a fenntarthatóság elve felbukkan. A harmadik és egyben a tanulmány legnagyobb részét kitevő fejezetében, azt mutatom be, hogyan jelennek meg az Alaptörvényben foglalt elvek a büntetőeljárásról szóló törvény rendelkezésiben. Az utolsó részben röviden összefoglalom a fenntarthatóság és büntetőeljárás jog között fennálló kapcsolatokat.

II. A fenntarthatóság fogalma

A témával összefüggésben elsőként azt érdemes tisztázni, mit is jelent valójában a fenntarthatóság. A fenntarthatóság definiálása rendkívül szerteágazó. A jogszabályok és a jogtudósok körében is különféle fogalom meghatározások születtek.

Az Európai Unióról szóló Szerződés (EUSZ) 3. cikkelye szerint *„az Unió Európa fenntartható fejlődéséért munkálkodik, amely olyan kiegyensúlyozott gazdasági növekedésen, árstabilitáson és magas versenyképességű, teljes foglalkoztatottságot és társadalmi haladást célul kitűző szociális piacgazdaságon alapul, amely a környezet minőségének magas fokú védelmével és javításával párosul.”*

A magyar környezetvédelmi törvény (1995. évi LIII. törvény) szerint a *„fenntartható fejlődés a társadalmi-gazdasági viszonyok és tevékenységek rendszere, amely a természeti értékeket megőrzi a jelen és a jövő nemzedékek számára, a természeti erőforrásokat takarékosan és célszerűen használja, ökológiai szempontból hosszú távon biztosítja az életminőség javítását és a sokféleség megőrzését.”*

Fodor László² szerint a fenntarthatóság célként és elvként is értelmezhető, véleménye szerint a fenntarthatóság a környezetvédelemhez képest egy erősebb, korszerűbb követelmény.

Kiss Ferenc szerint a fenntartható fejlődés lényegében megegyezik a Környezet és Fejlődés Világbizottság 1987-es jelentésében leírt harmonikus fejlődéssel csak az elnevezés

¹ bírósági titkár, Nyíregyházi Járásbíróság; levelező tagozatos PhD hallgató III. évfolyam (Debreceni Egyetem Marton Géza Állam-és Jogtudományi Doktori Iskola)

² Fodor László: Fenntarthatósági indikátorok a jogi szabályozás hatásvizsgálatában in. Pázmány Law Working Papers 2012/4. 2. o. (internetes elérési út: <http://plwp.eu/docs/wp/2012/2012-04-Fodor.pdf> letöltés ideje: 2015. június 13.)

változott meg.³ A világ országait tekintve, nincs erre a fogalomra nézve egységes meghatározás, a legközismertebb meghatározások az alábbiak:⁴

1. „Olyan fejlődés, amely úgy elégíti ki a mai generációk igényeit, hogy közben nem befolyásolja károsan a következő generációk ugyanazon igényei kielégítését.
2. Olyan tevékenység, amely a mai generációk életminőségének (életszínvonalának) emelését teszi lehetővé anélkül, hogy elvenné a jövő generációtól a lehetőséget legalább ugyanilyen életszínvonal elérésére.
3. A földi környezetünk megszabta határok között élni.
4. Törődni azzal (a világgal), amit mi soha nem fogunk meglátni.
5. Törődni azzal, mi fog utánunk történni.
6. Nem becsapni gyermekeinket és unokáinkat.”

Véleményem szerint is tágabb kategória fenntarthatóság a környezetvédelelnél, mivel a fentebb idézett két jogszabály szövegéből (az Európai Unióról szóló szerződés és a környezetvédelmi törvény) is egyértelműen látszik, hogy a fenntartható fejlődés túllép a környezetvédelmen. Az Európai Unióról szóló szerződés fentebb idézett része gazdasági növekedést, társadalmi stabilitást, versenyképességet említ, amelyekhez csak társítja a környezet megóvását, de a kettő közé nem tesz egyenlőségjelet. Az 1995. évi LIII. törvény fentebb idézett része is hasonló gondolatmenetet tükröz, mivel társadalmi-gazdasági viszonyok rendszereként jellemzi a fenntartható fejlődést, amely többek között a sokféleség megőrzését is szolgálja. A szóhasználatból adódóan egyértelműen következtethetünk arra, hogy a jogalkotás és a jogszabályok alkalmazása is a fenntartható fejlődés részét képezheti, hiszen ezek is társadalmi tevékenységnek tekinthetők. Ez azzal magyarázható, hogy a jogalkotó tevékenység rendkívül széles körű, hiszen a törvénytől kezdve a miniszteri rendeleten át az önkormányzati rendeletig rengeteg közhatalmi szervet érint. A jogalkalmazás a társadalom még ettől is szélesebb rétegét fogja át, mivel tágabb értelemben nem csak azon szervek tekinthetők jogalkalmazónak akik napi szinten a jogszabályok szövegét használják (például nyomozó hatóságok, bíróság, ügyészség, állami hivatalok), hanem a társadalom egésze is. Ennek oka, hogy a jogi normákhoz a normaszöveggel érintettek kétféleképpen viszonyulnak, ideális esetben betartják a normákat, vagyis alkalmazzák a mindennapi életük során, rosszabb esetben pedig nem tartják be azokat.

A magyar környezetvédelmi törvény szóhasználatából semmiképpen sem elhanyagolható elem a „*sokféleség megőrzése*” kifejezés használata. Ha a mondatot, amelyben ez a kifejezés szerepel, nyelvtanilag elemezzük, akkor észrevehető az, hogy a sokféleség megőrzését, nemcsak a természeti erőforrásokra kell érteni, hanem minden élőlényre, így az emberekre is.

III. A fenntarthatóság alkotmányjogi háttere

A korábbi Alkotmány (1949. évi XX. törvény) nem utalt a fenntartható fejlődésre, az Alaptörvény viszont igen. Az Alaptörvény Q) cikke szerint „*Magyarország a béke és a biztonság megteremtése és megőrzése, valamint az emberiség fenntartható fejlődése érdekében együttműködésre törekszik a világ valamennyi népével és országával.*” Ebből

³ Kiss Ferenc: Fenntartható fejlődés (internetes elérési út: www.nyf.hu/others/html/kornyezettud/megujulo/Fenntarthato%20fejlodes/Fenntarthato%20fejlodes.html letöltés ideje: 2015. június 13.)

⁴ Kiss Ferenc: i.m.

következően a nemzeti együttműködés egyik céljaként említi ezt az elvet.⁵ Az Alaptörvény elején található Nemzeti Hitvallás a fenntartható fejlődés egyik elemére, a nemzedékek közötti méltányosságra (intergenerational equity) utal: „*Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.*” Bányai Orsolya szerint ezekből következően az Alaptörvény elismeri a fenntartható fejlődést, mint a nemzetközi együttműködés egyik elvét, azonban nem jelöli meg saját céljaként, de a nemzedékek közötti méltányosság elvét, amely a fenntartható fejlődés eszméjéből táplálkozik, megjeleníti.⁶

A nemzedékek közötti méltányosság elve rokonítható a nemzedékek közötti igazságosság fogalmával. A fenntartható fejlődés célkiűzései és a nemzedékek közötti igazságosság célkitűzései erősen kapcsolódnak egymáshoz. A környezetről és a fejlődésről szóló 1992. évi Riói Deklaráció 3. elve megfogalmazza, hogy „a fejlődéshez való jogot úgy kell érvényesíteni, hogy a ma élő és a jövő nemzedékek fejlődési és környezeti szükségletei egyaránt kielégítést nyerjenek.” Joachim Sanden szerint a jövő nemzedékek kapcsán „*hosszabb időtávban gondolkodunk, mint amelyet a rendelkezésünkre álló technikai lehetőségekkel uralni vagyunk képesek. Amennyiben hosszú távú döntéseket hozunk, fennáll a lehetősége annak, hogy azok a jövőben élők számára hátrányosak lesznek. Az igazságosság ebben az összefüggésben azt követeli meg tőlünk, hogy ne a gyermekeink, unokáink és dédunokáink számlájára éljünk.*”⁷

Az 1995. évi LIII. törvény előbb idézett részéből ugyanakkor látható, hogy a magyar jogi megközelítésben az Európai Unióhoz képest a fenntarthatóság követelménye kiegészül egy plusz elvárással, amely nem más, mint a sokféleség megőrzése. Helyeslendőnek tartom, hogy a magyar jogi szabályozás a fenntarthatóság fogalmába ezt az elemet is beillesztette. A sokféleség megőrzésének követelménye az Alaptörvény rendelkezéseiből is levezethető. Az Alaptörvény O) cikke szerint „*Mindenki felelős önmagáért, képességei és lehetőségei szerint köteles az állami és közösségi feladatok ellátásához hozzájárulni.*”

Az Alaptörvény P) cikkének (1) bekezdése szerint „*A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény-és állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.*”

Az Alaptörvény O) cikke értelemszerűen az emberekhez, és az emberekről szól, amely a „*mindenki*” kifejezés használatából egyértelműen következik. A „*képességei és lehetőségei szerint*” kifejezésből pedig az emberi természet komplexitására, és az emberek különbözőségére következtethetünk, mivel a jogalkotó ezekhez mérten várja el az egyénektől az állami és közösségi feladatokhoz való hozzájárulást. Ebben a mondatban egyúttal a sokféleség megőrzésének kívánalma is megnyilvánul, hiszen a jogalkotó is tiszteletben tartja azt, hogy mindenki különböző, és ezen különbözőséget várja el a társadalmi feladatokhoz való hozzájárulásban is. Az emberek közötti eltérés számos aspektusból megközelíthető. E körben gondolhatunk egyrészt az egyéniség sokféleségére és ebből következően arra, hogy mindenkinek más és más területeken nyilvánul meg a tehetsége. Másrészt az Alaptörvény ezen cikke értelmezhető egyfajta szétválasztási követelményként is, vagyis akként, hogy a különféle hivatásokhoz társuló szakértelmet tiszteletben kell tartani. A szakértelem

⁵ Bányai Orsolya: Kiút a zsákutcából, azaz a (fenntartható) fejlődés – jogi nézőpontból, Jogelméleti Szemle 2011/3, internetes elérési út: <http://jesz.ajk.elte.hu/banyai47.html>, letöltés dátuma: 2015. június 13.)

⁶ Bányai Orsolya: i.m.

⁷ Sanden Joachim: A nemzedékek közötti igazságosság jogfilozófiai alapjai, Pro Futuro 2012/1, internetes elérési út: http://profuturo.lib.unideb.hu/index.php?oldal=cikkadatok&folyoirat_szam=2&cikk_id=176, letöltés dátuma: 2015. június 13.)

tiszteletben tartása minden területen fontos kritérium. A szakértelem alatt elsősorban az adott szakmához tartozó speciális ismeretek megszerzését értjük.

Az Alaptörvény O) cikkével szemben az Alaptörvény P) cikke az egyéb élőlények vonatkozásában ki is nyilvánítja a biológiai sokféleség megőrzésének fontosságát. Mindebből arra következtethetünk, hogy a jogalkotó számára fontos minden élő szervezet megóvása. Ha az Alaptörvény fentebb idézett két cikkét összehasonlítjuk, akkor látható, hogy a jogalkotó az O) cikkben közvetlenül nem mondja ki a sokféleség megőrzésnek követelményét, de a mondat jelentéstartalma alapján erre következtethetünk. Az Alaptörvény O) és P) cikke együttesen átfogja a sokféleség megőrzésének kívánalmát minden élő szervezet tekintetében.

IV. A büntetőeljárásjogi törvény alapjogi háttere

A következőkben az Alaptörvény és az 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) közötti kapcsolódási pontok bemutatására kerül sor. Ezen összekötő kapcsok az Alaptörvényen belül több részben is megtalálhatóak, ezért a könnyebb áttekinthetőség érdekében az Alaptörvény szerinti elhelyezkedést vettem alapul, és ezen elhelyezkedési sorrend szerint ismertetem a kapcsolódási pontokat.

Az előzőekben részletesen elemzett Alaptörvény O) cikkéből, amint arról korábban szó esett, levezethető a szakértelem, vagyis a tudásbeli sokféleség, tiszteletben tartásának kritériuma is. A szakértelem tiszteletben tartásának nemcsak a mindennapok során, hanem a jog világában is jelentősége van. Bizonyos jogi eljárásokban a szakértelem különleges szerephez jut és az eljárás releváns tényezőjévé válik. Ezek közé tartozik a büntetőeljárás is. Véleményem szerint az Alaptörvény O) cikkében meghatározott kötelességből levezethető a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 99. § (1) bekezdésében megfogalmazott kötelezettség, amely szerint, „*ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges, szakértőt kell alkalmazni.*” Ebben ez esetben a szakértő igénybevétele lehetőség szintjén merül fel, vannak azonban olyan kérdéskörök, amelyek megítéléséhez kötelező szakértőt igénybe venni. Ezen eseteket a Be. 99. § (2) bekezdése sorolja fel. Ide tartoznak a kóros elmeállapottal, a kábítószerfüggőséggel, a kényszergyógykezelés elrendelésének szükségességével, a biológiai vizsgálattal végzett személyazonosítással és az elhalt személy kihantolásával kapcsolatos esetek. Ezen területeket a jogalkotó már olyan mértékű speciális tudást igénylő kérdéseknek minősítette, ahol kötelezővé tette az egyéb tudományban jártas szakemberek bevonását a büntetőeljárás folyamatába. Ezen kötelezettségek jól rímelnek az Alaptörvény O) cikkelyében írt azon előírására, hogy mindenki a képességeihez mérten járuljon hozzá az állami feladatokhoz. Ezzel összhangban a szakértő és a bíró között is egyfajta munkamegosztás figyelhető meg, mivel a büntetőeljárás sikerességéhez a bíró a jogi szaktudásával, míg a szakértő hivatása speciális ismereteivel járul hozzá.

Az Alaptörvény IV. cikke számos olyan rendelkezést tartalmaz, amely elvek a büntetőeljárásról szóló törvényben is visszaköszönnek.

Az Alaptörvény IV. cikk (2) bekezdésének első mondata alapján „*Senkit nem lehet szabadságától másként, mint törvényben meghatározott okból és törvényben meghatározott eljárás alapján megfosztani.*” Ezen rendelkezés vizsgálható lenne a büntető anyagi jogi és eljárásjogi szempontból is. A témakörre tekintettel, most csak a büntetőeljárásjogi vetületét fogom ismertetni. A Be. VIII. fejezete tartalmazza a kényszerintézkedéseket. A kényszerintézkedéseknek számos fajtája ismert. Legegyszerűbb azonban a korlátozott jog típusa szerint csoportosítani a kényszerintézkedéseket.⁸ A személyi szabadságot korlátozza az

⁸ Farkas Ákos – Róth Erika: A büntetőeljárás, Complex Kiadó, Budapest, 2007., 146.

őrizetbe vétel (Be. 126-128.§), az előzetes letartóztatás (Be. 129-136.§), a házi őrizet (Be. 138. §), az ideiglenes kényszergyógykezelés (Be. 140-145.§) és az elővezetés (Be. 162. §). A mozgásszabadságot korlátozza a lakhelyelhagyási tilalom (Be. 137. §) és a távoltartás (Be. 138/A-138/B. §). A tulajdonhoz való jogot és más vagyoni jogok gyakorlását korlátozza a lefoglalás (Be. 151-158. §), a zár alá vétel (Be. 159-160.§). A személyi sérthetlenség és méltóság jogát korlátozza a motozás (Be. 150. §), és a testi kényszer alkalmazása (Be. 163. §). A magánszféra és a magánlakás sérthetlenségéhez való jog korlátozását jelenti a házkutatás (Be. 149. §). Az előbbieken kívül vannak egyéb kényszerintézkedések, amelyek egyik kategóriába sem sorolhatók be, többek között ide tartozik az információs rendszerben tárolt adatok megőrzésére kötelezés (Be. 158/A. §) és az elektronikus hírközlő hálózat útján közzétett adatok ideiglenes hozzáférhetlenné tétele (Be. 158/B-158/D. §).

Az Alaptörvény IV. cikk (3) bekezdésének első mondata szerint „*A bűncselekmény elkövetésével gyanúsított és őrizetbe vett személyt a lehető legrövidebb időn belül szabadon kell bocsátani, vagy bíróság elé kell állítani.*” Ezen normaszöveggel összefüggésben a büntetőeljárásról szóló törvényben három jogintézményt érdemes kiemelni. Ide kapcsolható az őrizetbe vétel (Be. 126-128.§), a bíróság elé állítás (Be. 516-525. §) és a soron kívüli eljárás egyik esetköre is (Be. 64/A. § (1) bekezdés a) pont). Az Alaptörvény előbb idézett rendelkezése tükröződik a Be. azon előírásában, hogy őrizet szabadságvesztéssel büntetendő cselekmény megalapozott gyanúja – különösen tettenérés – esetén rendelhető el, feltéve, ha a terhelt előzetes letartóztatása valószínűsíthető (Be. 126. § (1) bekezdés). Az őrizet ideje az Alaptörvény rendelkezéséhez igazodva, legfeljebb hetvenkét óráig tarthat, amely véleményem szerint rövid időnek tekinthető. Hetvenkét óra leteltét követően a terheltet szabadon kell bocsátani, ha a bíróság nem rendelte el az előzetes letartóztatását (Be. 126. § (3) bekezdés). Ebből értelemszerűen következik az is, hogy a terhelt bíróság elé állításának is hamar, vagyis hetvenkét órán belül meg kell történnie. A bíróság elé állítás azonban nem csak az előzetes letartóztatás elrendelése körében fordulhat elő.

Az Alaptörvény előbb említett rendelkezéséhez társítható a Be. XXIV. fejezetében szereplő eljárás, amely szintén a bíróság elé állítás nevet viseli. Ezen eljárás lényege is abban rejlik, hogy a terhelt a gyanúsítottkénti kihallgatásától számítva - viszonylag rövid időn - harminc napon belül bíróság elé állítható, ha a törvényben meghatározott feltételek fennállnak (Be. 517. § (1) bekezdés).

A büntetőeljárásban vannak olyan esetek, amikor az eljárást soron kívül kell lefolytatni. Ide tartozik az is, amikor a terhelt előzetes letartóztatásban van.

Ezen jogintézményeket azért mutattam be, mert az Alaptörvény IV. cikk (3) bekezdésének első mondatából közvetetten arra is lehet következtetni, hogy a büntetőeljárás folyamán törekedni kell arra, hogy a személyi szabadságot korlátozó kényszerintézkedés hatálya alatt álló terheltre minél rövidebb ideig nehezedjen ezen intézkedések súlya. Ezért a büntetőeljárásba is beépített a jogalkotó olyan intézményeket, amelyek az eljárás gyorsítását célozzák a fogva lévő terhelt esetén. A büntetőeljárás gyorsítását az előbbieken bemutatottakon kívül további jogintézmények is szolgálják, ezeket most nem mutatom be, mivel jelen tanulmányban csak a fogvatartással összefüggő lehetőségeket fejtem ki.

Az Alaptörvény IV. cikk (4) bekezdése szerint „*Akinek szabadságát alaptalanul vagy törvénytől kora korlátozták, kárának megtérítésére jogosult.*” Ide kapcsolható a kártalanítási eljárás (Be. 580-584. §). A büntetőeljárásjogi törvény a kártalanítást rendkívül részletesen szabályozza. A kártalanítási eljárás megindításának három fő esete különíthető el. A kártalanítás egyik esete az, amikor a terhelt előzetes letartóztatását, ideiglenes kényszergyógykezelését vagy házi őrizetét rendelték el, és később a terhelttel szemben a nyomozást megszüntették vagy a bíróság a felmentette, illetve az eljárást megszüntette, vagy a bíróság megállapította a büntetőjogi felelősségét, de nem szabott ki a terhelttel szemben büntetést. A kártalanítás másik esete, amikor bíróság a terhelt bűnösségét jogerős

határozatában megállapította, de az előzetes letartóztatás vagy a házi őrizet tartama meghaladja a jogerősen kiszabott büntetés tartamát. Kártalanítás jár a terheltnek akkor is, ha jogerős ítélet alapján kitöltötte a szabadságelvonással járó büntetést (szabadságvesztés, elzárás) vagy intézkedést (pl. javítóintézeti nevelés, kényszergyógykezelés), de rendkívüli jogorvoslat folytán felmentették vagy enyhébb büntetésre ítélték, vagy vele szemben szabadságelvonással nem járó intézkedést alkalmaztak.

Az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdése alapján *„mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyeit a hatóságok részrehajlás nélkül, tisztességes módon és ésszerű határidőn belül intézzék. A hatóságok törvényben meghatározottak szerint kötelesek döntéseiket indokolni.”* Ezen részből négy követelmény emelhető ki, amely a büntetőeljárás során is felbukkan. Az elfogulatlanság, a tisztességes eljáráshoz való jog, az ügyek ésszerű időn belül történő elintézése és az indokolási kötelezettség.

A pártatlanság és az elfogulatlanság körében a Be. igen részletesen szabályozza a kizárási okokat a büntetőügyben eljáró szervek, így a bíróság (Be. 21-27.§), az ügyészség (Be.31-34. §) és a nyomozó hatóság (Be. 38-41. §) körében. Az elfogultsági okok lényege mindegyik szervnél hasonló és lényegét tekintve négy körre bontható. Elfogultsági okot képez, ha valaki korábban másik szerv tagja ként járt el az adott büntetőügyben (pl. a bíró korábban a nyomozó hatóság tagja volt és részt vett az ügy felderítésben) vagy ilyen személynek a hozzátartozója. Kizárási ok, ha az eljáró szerv tagja egyúttal a büntetőeljárás valamely szereplője vagy ezek hozzátartozója, vagy tanúként vagy szakértőként, szaktanácsadóként részt vett vagy részt vesz az ügyben. A kizárási okok negyedik csoportja, amikor az ügy elfogulatlan megítélése egyéb okból nem várható el az adott személytől, amelynek számtalan oka lehet.

A tisztességes eljáráshoz való jog egy tág fogalom, amely a büntetőeljárás törvényben az alapvető rendelkezések (Be. 1-11.§) körében köszön vissza. Ezen rendelkezések alkotják a büntetőeljárás alapelveit, többek között a törvényes vád (Be. 2. § (2) bekezdés), a vádhoz kötöttség (Be. 2. § (4) bekezdés), a védelemhez való jog (Be. 5. §), az ártatlanság vélelme (Be. 7. §), az önvádra kötelezés tilalma (Be. 8. §), és az anyanyelv használatához való jog (Be. 9. §). A tisztességes eljáráshoz való joghoz köthető az eljárási alapelveken túl néhány olyan rendelkezés, amely a bizonyítás általános szabályaihoz kapcsolható. A bizonyítási eszközök felkutatása során a törvény rendelkezései szerint kell eljárni (Be. 77. § (1) bekezdés) és nem értékelhető olyan bizonyítási eszközökből származó tény (Be. 78. § (4) bekezdés), amelyet a hatóságok bűncselekmény útján vagy más tiltott módon, illetve a résztvevők eljárási jogainak lényeges korlátozásával szereztek meg (pl. a vádlottat nem figyelmeztették a vallomástétel előtt jogairól és kötelezettségeiről).

Az ügyek ésszerű időn belül történő elintézéséhez köthető, hogy a büntetőeljárásjogi törvény részletesen szabályozza a határidőket (Be. 64. §) és bizonyos ügytípusokban előírja, hogy az eljárást soron kívül kell lefolytatni (Be. 64/A. §). A soronkívüliség négy fő esetkörre bontható. Ezek közül az egyik, amikor a terhelt előzetes letartóztatásban van. A másik a kiskorú sértett sérelmére elkövetett bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások, amikor a kiskorú sértett érdeke az eljárás mielőbbi befejezését indokolja. Ide tartoznak még a megismételt eljárások és a kiemelt jelentőségű ügyek, valamint az az eset, amikor az Országos Bírósági Hivatal elnöke vagy a bíróság elnöke rendelkezik az ügy soron kívüli lefolytatásáról. Az ügyek ésszerű időn belül történő elintézéséhez kapcsolható még az eljárás elhúzódása miatt tehető kifogás jogintézménye is (Be. 262/A-262/B. §), amely biztosítékként szolgál az ügyek ésszerű időn belül történő befejezésére. A vádlott, a védő, és a magánfél lehetősége, hogy a bíróság mulasztása miatt kifogást terjesszen elő, kérve a mulasztás tényének megállapítását, és a mulasztó bíróságnak az eljárási cselekmény elvégzésére vagy a határozat meghozatalára történő utasítását.

Az indokolási kötelezettség körében a büntetőeljárás törvény is előírja, hogy a határozat bevezető részéből, rendelkező részéből, indokolásból és keltezésből áll (Be. 257. § (3) bekezdés). A fellebbezés körében is fontos kiemelni a Be. azon rendelkezését, hogy a másodfokon eljáró bíróság a hatályon kívül helyezi az elsőfokú bíróság ítéletét és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a felmentés, a bűnösség megállapítása, az eljárás megszüntetése, a cselekmény jogi minősítése vagy a büntetés kiszabása illetve az intézkedés alkalmazása tekintetében az elsőfokú bíróság az indokolási kötelezettségének oly mértékben nem tett eleget, hogy emiatt az ítélet felülbírálatra alkalmatlan, vagy az első fokú ítélet indoklása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes (Be. 373. § (1) bekezdés III. a-b) pontjai).

Az Alaptörvény XXV. cikke alapján *„mindenkinek joga van ahhoz, hogy egyedül vagy másokkal együtt, írásban kérelemmel, panasszal vagy javaslattal forduljon bármely közhatalmat gyakorló szervhez.”* A büntetőeljárásjogban a nyomozás során igénybe vehető jogorvoslatok körében ismert a panasz jogintézménye. A panasz lehetőségét biztosítja a törvény azok számára, akikre nézve az ügyész vagy a nyomozó hatóság határozata közvetlen rendelkezést tartalmaz (Be. 195. § (1) bekezdés). Annak is lehetősége van panaszra, akinek az ügyész vagy a nyomozó hatóság intézkedése vagy intézkedésének elmulasztása a jogait vagy az érdekeit közvetlenül sérti (Be. 196. § (1) bekezdés).

Az Alaptörvény XXVIII. cikkében számos olyan rendelkezést találunk, amely a büntetőeljárás jog alapelveihez köthető. Ezen alapelvekről a tisztességes eljáráshoz való jog körében már szó esett, mivel véleményem szerint az eljárás a jogszabályban meghatározott alapelvek és a törvényben előírt jogok és kötelezettségek betartása révén nevezhető tisztességesnek (lásd korábban az Alaptörvény XXIV. cikk (1) bekezdésében írtakat). A XXVIII. cikk annyiban más, mint a XXIV. cikk (1) bekezdése, hogy itt már megnevezi azon alapelveket, amelyekből az eljárás tisztességesé válik.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése alapján *„mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.”* Az előbbi követelménnyel párhuzamba állítható a Be. 1. § amely szerint a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítékezés egymástól elkülönül. Be. 3. § (2) bekezdése rögzíti azt is, hogy bűncselekmény elkövetése miatt bárkinek a felelősségét megállapítani, és emiatt vele szemben büntetést kiszabni egyedül a bíróság jogosult. A független és pártatlan bíróság kritériumáról az elfogultsági okok körében már részletesen szó esett, ahogyan az eljárás ésszerű időn belül történő befejezéséről és a tisztességes eljárásról is. A nyilvános tárgyalás követelménye a Be. 237. § (1) bekezdésében is visszaköszön, mivel ebből egyértelműen következik, hogy a bíróság tárgyalása főszabály szerint nyilvános, a nyilvánosság csak kivételesen, a Be. 237. § (3) bekezdésében meghatározott okokból zárható ki. A nyilvánosság olyannyira fontos kritérium, hogy fellebbezés esetén a másodfokú bíróság hatályon kívül helyezi az első fokú bíróság ítéletét és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a tárgyalásról a nyilvánosságot törvényes ok nélkül zárták ki (Be. 373. § (1) bekezdés II. f) pont).

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (2) bekezdése alapján *„senki nem tekinthető bűnösnek mindaddig, amíg büntetőjogi felelősségét a bíróság jogerős határozata nem állapította meg.”* Az előbbi mondat lényegében az ártatlanság vélelmét fogalmazza meg, amely szinte szó szerint ugyanígy nyert megfogalmazást a Be. 7. § -ban.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (3) bekezdése alapján *„a büntetőeljárás alá vont személynek az eljárás minden szakaszában joga van a védelemhez.”* A védelemhez való jog a büntetőeljárás alapelvei között is helyet kap a Be. 5. § (1) bekezdésében.

Az Alaptörvény XXVIII. cikk (7) bekezdése alapján *„mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslással éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely*

a jogát vagy a jogos érdekét sérti.” A Be. 3. § (3) bekezdése is tartalmazza ezen alapelvet, annyival bővebben, hogy a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság intézkedéseinek elmulasztása miatt is lehetővé teszi a jogorvoslatot.

Az Alaptörvény 25. cikk (2) bekezdésének a) pontja alapján büntetőügyben a bíróság dönt. Ez a rendelkezés megtalálható a Be. 3. § (2) bekezdésében, ennek ismertetésére az előző részben már sor került.

Az Alaptörvény 28. cikkének első mondata szerint *„a bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljaival és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik.”* Ezen rendelkezésnek a téma szempontjából azért van jelentősége, mert ha egy adott jogszabály alkalmazása terén bizonytalanság merül fel, akkor a jogalkalmazóknak, így a bíróságnak is lehetősége van az Alaptörvényben megfogalmazott célokat segítségül hívni. E körben ismét hivatkozni lehet az Alaptörvény O) cikkében megfogalmazott szétválasztási kritériumra, amelyből levezethető az, hogy a büntetőeljárásban is szükséges szétválasztani a különféle tudományokban való jártasságot a szakértő és a bíróság között.

Az Alaptörvény 29. cikke az ügyészségre vonatkozik. Az Alaptörvény 29. cikk (2) bekezdésének a) és b) pontjai alapján *„az ügyészség a törvényben meghatározottak szerint jogokat gyakorol a nyomozással összefüggésben; képviseli a közvédelmet a bírósági eljárásban.”* Az Alaptörvény megfogalmazásából is látható, hogy az ügyészséggel összefüggő jogok gyakorlása keretjogszabályként értelmezhető. Ezt a keretet a Be. 28. § rendelkezései töltik meg tartalommal, a Be. 28. § (4) bekezdése tartalmazza az e körben megengedett ügyészi részjogosítványokat. Az ügyész a nyomozás érdekében nyomozást vagy feljelentés kiegészítést rendelhet el, a nyomozási cselekményeknél jelen lehet, az ügy irataiba betekinthez, a nyomozó hatóság határozatát megváltoztathatja, vagy hatályon kívül helyezheti, a feljelentést elutasíthatja, megszüntetheti a nyomozást és az eljárást magához vonhatja. A Be. 28. § (1) bekezdésének első mondata az Alaptörvénnyel összhangban tartalmazza azt a kritériumot, hogy a büntetőeljárásban az ügyész a közvédelmi.

Az Alaptörvény 46. cikke a rendőrségre és a nemzetbiztonsági szolgálatokra vonatkozik. Az Alaptörvény 46. cikk (1) bekezdése szerint *„a rendőrség alapvető feladata a bűncselekmények megakadályozása, felderítése, a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.”* Az előbbi rendelkezéssel összhangban a Be. 36. § (1) bekezdése is kinyilvánítja, hogy az általános nyomozóhatóság a rendőrség. A büntetőeljárás törvényben szerepel, hogy a rendőrségen kívül nyomozóhatóságként bizonyos esetekben eljárhat még a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint a külföldön lévő magyar kereskedelmi hajón vagy polgári légi járművön a hajó, illetve a légi jármű parancsnoka (Be. 36. § (2) és (4) bekezdései).

V. Összegzés

A fenntarthatóság és a büntetőeljárás között, amit korábban említettem, elsőre nehéz kapcsolódási pontot találni. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a fenntarthatóság fogalma országunként is rendkívül sokféleképpen értelmezhető.

A fenntarthatóság fogalma és a büntetőeljárás között - amennyiben a fenntarthatóságot a megszokott értelemben használjuk és kizárólag környezetvédelmi jelentéstartalommal ruházzuk fel – semmilyen kapcsolat nincs. Ha a fenntarthatóság fogalmának újabb értelmezését vesszük alapul, akkor viszont már találhatunk kapcsolódási pontot.

Ha a fenntarthatóság fogalmába a sokféleség megőrzésének követelményét is beleértjük, akkor észrevehetjük, hogy a sokféleség megőrzésének kritériuma és e körben a

különböző hivatásokhoz kapcsolódó szakértelem közötti szétválasztás igénye a büntetőeljárásban több ponton is megjelenik.

Egyrészt a szétválasztás igénye megjelenik abban, hogy a büntetőeljárásban a vád, a védelem és az ítélkezés egymástól elkülönül. Másrészt a szétválasztás igénye megjelenik a bírói és a szakértői tevékenység között, mivel e két személy feladata egymással nem kompatibilis. A bíró különleges szakértelmet igénylő kérdésekben igénybe veheti, bizonyos esetekben pedig kötelező igénybe vennie a szakértő segítségét. A szakértő ténykérdések eldöntésében segíti a bíró munkáját. A jogkérdések eldöntése a bíró feladata, e körben a szakértő semmilyen kompetenciával nem rendelkezik. A BH.2007.397. II. számú döntésben kifejtettek szerint *„jogkérdésben a büntetőeljárásban szakértői vélemény nem szerezhető be. Az ilyen kérdésben véleményt nyilvánító szakértő a szakértői kompetenciáján túlterjeszkedik.”*⁹

A fenntarthatóság alkotmányos keretei és a büntetőeljárás jog folyamata közötti másik fontos kapcsolat, hogy az Alaptörvény magában foglalja a büntetőeljárás azon alapelveit, amelyek az 1998. évi XIX. törvény keretei között részletesen szabályozásra kerülnek. A büntetőeljárásban az előbbi értelmezésben kifejtettek szerint különös jelentősége van a sokféleség megőrzésének, mivel végső soron ez vezet az eljárás eredményességének biztosításához, másrészt ezen körülmény figyelmen kívül hagyása eljárási szabálysértésekhez vezethet.

⁹ Lásd a jogesetre történő hivatkozást az alábbi tanulmányban: Siket Zsuzsanna: *Ténykérdés vagy jogkérdés a belátási képesség szakértői vizsgálata*. in. Doktoranduszok fóruma Miskolc, 2013. november 7. – Állam- és Jogtudományi Kar Szekciókiadványa 251-256.